

دانشگاه گرجان، منابع طبیعی گرگان

مجله حفاظت و بهره‌برداری از منابع طبیعی

جلد اول، شماره اول، ۱۳۹۱

<http://ejang.gau.ac.ir>

تعاون در مرتعداری: بررسی عملکرد تعاونی‌های مرتعداری در حفظ و احیای مراتع استان گلستان

محمدرضا شهرکی^۱، حسین بارانی^۲ و احمد عابدی‌سروستانی^۳

^۱دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد گروه مرتعداری، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، آستادیار گروه مرتعداری، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، آستادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان
تاریخ دریافت: ۹۰/۷/۱۳؛ تاریخ پذیرش: ۹۱/۶/۵

چکیده

نظام تعاونی یکی از پیشرفته‌ترین نظام‌های تولیدی در بخش کشاورزی و منابع طبیعی است. ضرورت توجه به تعاون در مدیریت منابع طبیعی را می‌توان به تهدیدهای موجود و همچنین مسایل و چالش‌هایی نسبت داد که این بخش با آن رو به رو است. علاوه بر این، به دلیل وسعت زیاد عرصه‌های مرتعی، حفظ و احیا این منابع نیازمند مشارکت فعال مردم و اجتماعات محلی است. تجارب نشان داده است نظام تعاونی به‌عنوان یک نظام مردمی و هماهنگ می‌تواند به متولیان مراتع کشور در حفظ و احیا مراتع کمک نماید. این پژوهش به بررسی عملکرد تعاونی‌های مرتعداری در حفظ و احیا مراتع در استان گلستان پرداخته است. این پژوهش به روش پیمایشی انجام شده است و در آن، ۳۸۶ عضو عادی و هیأت مدیره از ۲۸ تعاونی مرتعداری مورد بررسی قرار گرفته‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد عملکرد تعاونی‌های مرتعداری در حد متوسط قابل ارزیابی است. همچنین از دید پاسخ‌گویان، عملکرد تعاونی‌های مرتعداری در حفظ و احیا مراتع بهتر و مناسب‌تر از دیگر موارد مرتبط با فعالیت‌های تعاونی‌ها مانند ایجاد اشتغال، تأمین آب و علوفه دستی برای دام می‌باشد. در مجموع، اعضا هیأت مدیره، عملکرد تعاونی‌ها را نسبت به اعضا عادی بهتر ارزیابی کرده‌اند. فعالیت بیش‌تر تعاونی‌های مرتعداری در زمینه تأمین تسهیلات بانکی برای اعضا، تأمین آب و آبشخور مناسب برای دام‌ها در سطح مراتع و انجام عملیات ذخیره نزولات آسمانی، از جمله پیشنهادهای هستند که بر مبنای یافته‌های این پژوهش قابل توصیه می‌باشند.

واژه‌های کلیدی: عملکرد، تعاونی‌های مرتعداری، حفظ و احیا، استان گلستان

* مسئول مکاتبه: m.rshahraki@yahoo.com

مقدمه

جنگل‌ها و مراتع به‌علت نقشی که در حفظ آب و خاک، تولید اکسیژن، کاهش سر و صدا و آلاینده‌ها، تولید محصولات صنعتی و دارویی و تعادل زیست‌بوم‌ها دارند از عوامل پایه در فرآیند توسعه پایدار به‌شمار می‌روند (امیرنژاد و رفیعی، ۲۰۱۰). در دهه‌های اخیر مقابله با عوامل تخریب جنگل‌ها و مراتع و تلاش برای احیا این منابع به‌عنوان گامی اساسی و ضروری در راستای توسعه پایدار بیان شده است (جلالی و کرمی، ۲۰۰۶)، اما هنوز تلاش‌های سازمان‌های مرتبط با منابع طبیعی برای مهار بحران تخریب مراتع و احیا این منابع تاکنون نتوانسته است به توفیق چندانی دست یابد. تجارب موجود بیانگر آن است که دولت‌ها به هر میزانی که مهارت استفاده از توانایی مردم در فرآیند مدیریت منابع طبیعی را دارا باشند، به همان میزان به اهداف توسعه پایدار نزدیک‌تر می‌شوند (روحی و همکاران، ۲۰۱۰).

حفاظت و احیا عرصه‌های منابع طبیعی بیش از آن که وابسته به سیستم‌های مدیریت رسمی و دولتی کشور باشد، بستگی به رفتار فرد انسان‌هایی (بهره‌برداران) دارد که در عرصه‌های منابع طبیعی و حاشیه‌های آن‌ها زندگی می‌کنند. استفاده معقول از منابع طبیعی تجدیدشونده، مشارکت آحاد مردم و برنامه‌های حفظ، احیا و سایر اقدامات ملی و محلی برای نجات منابع طبیعی کشور مستلزم برنامه‌ریزی، هماهنگی و فراهم کردن ساز و کار لازم در عرصه فرهنگ و رفتار فردی و اجتماعی جامعه می‌باشد (زارعی‌کتا، ۲۰۰۷). در این راستا، تعاون و تشکیل تعاونی‌های منابع طبیعی به‌ویژه تعاونی‌های مرتعداری می‌تواند یکی از راه‌کارهایی باشد که تا حدود زیادی سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور و همچنین ادارات منابع طبیعی را در زمینه حفظ و احیا مراتع یاری رساند. مطالعات آیلسکوگ و همکاران (۲۰۰۵) بیانگر این موضوع است که تعاونی‌ها در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها نقش مهمی ایفا می‌کنند. تعاونی‌های مرتعداری، به‌عنوان مجری اجرای طرح‌های مرتعداری و همچنین رابط بین بهره‌برداران و اداره کل منابع طبیعی، می‌توانند در بهبود نظام بهره‌برداری و حفظ و احیا مراتع نقش قابل توجهی داشته باشند. بنابراین لازم است عملکرد این تعاونی‌ها در زمینه عملیات حفظ و احیا مراتع مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد. در این صورت ضمن فراهم آمدن فرصت مقایسه عملکرد تعاونی‌های مرتعداری با وضعیت مطلوب، راه‌حل‌های علمی و منطقی به‌منظور بهبود فعالیت‌ها قابل طرح خواهد بود.

پژوهش‌های مختلفی در زمینه بررسی عملکرد تعاونی‌ها و عوامل مؤثر بر آن انجام گرفته است. اما، مطالعاتی که به تعاونی‌های منابع طبیعی به‌ویژه تعاونی‌های مرتعداری پرداخته باشد، اندک هستند. جلالی و کرمی (۲۰۰۶) تأثیر عوامل مختلف در مشارکت بهره‌برداران (مرتعداران) در فعالیت‌های حفظ

و احیا عرصه‌های مرتعی در تعاونی‌های مرتعداری استان کردستان را مورد بررسی قرار داده‌اند. این مطالعه نشان داد که خدمات ترویجی ارائه شده از سوی تعاونی به اعضا و سطح سواد اعضا دو متغیر اساسی هستند که قادرند تغییرات میزان مشارکت اعضا تعاونی‌های مرتعداری را توضیح دهند. نتایج مطالعات حیدرپور و همکاران (۲۰۰۸) در بررسی نقش اعضا تعاونی‌های جنگل‌نشینان در احیا جنگلی غرب مازندران، نشان می‌دهد که بین افراد عضو و غیرعضو از نظر میزان مشارکت در احیا مناطق جنگلی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. صدیقی و درویشی‌نیا (۲۰۰۲) به بررسی میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی تولید روستایی استان مازندران پرداخته‌اند. این مطالعه نشان داد که موفقیت تعاونی‌ها از دید اعضا در حد خوب و عالی می‌باشد. امینی و رضانی (۲۰۰۶) در پژوهشی با عنوان «بررسی علل و میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی مرغداران در استان مازندران و گلستان»، دریافتند که عملکرد این تعاونی‌ها در حد مطلوبی قرار ندارد. لطفیان (۲۰۰۵) در پژوهشی عملکرد شرکت‌های تعاونی کشاورزی استان خراسان بزرگ را در دو بخش، سازماندهی نیروی انسانی پراکنده در بخش کشاورزی و تأمین نیازمندی‌های کشاورزان عضو، مورد بررسی قرار دادند. وی دریافت میزان عملکرد شرکت‌های تعاونی کشاورزی در حد بالاتر از متوسط و کم‌تر از موفق قابل ارزیابی است. تقوی (۲۰۰۳) با بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های تولید زراعی در استان آذربایجان شرقی، عملکرد این تعاونی‌ها را در حد متوسط ارزیابی کرده است. صفری و همکاران (۲۰۱۰) در مطالعه خود دریافتند که عملکرد اقتصادی تعاونی‌ها با میزان موفقیت آن‌ها دارای یک رابطه مستقیم است.

مواد و روش‌ها

این پژوهش در شرکت‌های تعاونی مرتعداری استان گلستان و به روش پیمایشی انجام شده است. به این منظور، تعاونی‌هایی برای بررسی انتخاب شدند که حداقل ۳ سال از فعالیت آن‌ها گذشته باشد (۲۸ تعاونی). جامعه آماری پژوهش شامل اعضا عادی (N=۱۳۵۰) و اعضا هیأت مدیره (N=۱۴۰) می‌گردید. حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی- مورگان و برابر با ۳۸۶ نفر به دست آمد. برای انتخاب نمونه‌ها از بین اعضا عادی، از روش انتساب متناسب استفاده شد. به این صورت که ابتدا نسبت تعداد اعضا هر شرکت تعاونی به حجم نمونه مورد نیاز، محاسبه گردید. سپس، از هر شرکت تعاونی به نسبت این میزان از کل نمونه مورد نیاز، به صورت تصادفی نمونه انتخاب گردید. تعداد نمونه هر طبقه تعیین شده، در هر طبقه به روش نمونه‌گیری تصادفی، نمونه‌ها انتخاب شدند. برای انتخاب اعضا هیأت مدیره، از هر تعاونی سه نفر به طور تصادفی انتخاب شدند. ابزار مورد استفاده برای جمع‌آوری اطلاعات یک پرسش‌نامه محقق

ساخته بود که با کمک نتایج به‌دست آمده از بررسی پیشینه نگاشته‌ها به همراه نتایج یک مطالعه اکتشافی، طراحی گردید. روایی ابزار سنجش با استفاده از نظرات اساتید راهنما و افراد متخصص و دارای تجربه در زمینه تعاونی‌های منابع طبیعی، تأیید گردید. داده‌های به‌دست آمده با نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. میزان عملکرد تعاونی‌ها در تحقق اهداف با یک شاخص ۱۴ سوالی در زمینه عملیات حفظ و احیا مراتع مورد سنجش قرار گرفت. به این منظور هر یک از سوالات با استفاده از یک سوال ۵ گزینه‌ای مورد پرسش واقع گردید که شامل هیچ (با ارزش عددی صفر)، کم (با ارزش عددی ۱)، متوسط (با ارزش عددی ۲)، زیاد (با ارزش عددی ۳) و خیلی زیاد (با ارزش عددی ۴) می‌گردید. پایایی این شاخص (ضریب کرانباخ آلفا) برابر ۰/۸۴۳ به‌دست آمد. پس از محاسبه امتیازات، میزان تحقق اهداف تعاونی‌ها برآورد شد. نحوه تبدیل امتیازات کسب شده به چهار سطح از میزان موفقیت تعاونی‌ها به شرح زیر می‌باشد (صدیقی و محمدزاده، ۲۰۰۲).

الف- موفقیت تعاونی در حد کم برآورد شد، اگر:

$$S < \text{Mean}-Sd$$

ب- موفقیت تعاونی در حد متوسط برآورد شد، اگر:

$$\text{Mean}-Sd < S \leq \text{Mean}$$

ج- موفقیت تعاونی در حد زیاد برآورد شد، اگر:

$$\text{Mean} < S \leq \text{Mean}+Sd$$

د- موفقیت تعاونی در حد خیلی زیاد برآورد شد، اگر:

$$\text{Mean}+Sd < S$$

لازم به ذکر است که در رابطه‌های بالا Mean، میانگین میزان تحقق اهداف تعاونی‌ها و Sd، انحراف معیار از میانگین می‌باشد.

نتایج

یافته‌های توصیفی

گروه‌های سنی: توزیع سنی جمعیت اعضا تعاونی‌های مرتعداری مورد مطالعه نشان می‌دهد که بیش‌تر اعضا این تعاونی‌ها را افراد پیر و میان‌سال تشکیل می‌دهند (جدول ۱).

محمد رضا شهرکی و همکاران

جدول ۱- توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب سن.

گروه سنی	تعداد پاسخ‌گویان	درصد	درصد تجمعی
۲۵-۳۵	۳۰	۷/۸	۷/۸
۳۶-۴۵	۶۰	۱۵/۵	۲۳/۳
۴۶-۵۵	۹۲	۲۳/۸	۴۷/۲
۵۶-۶۵	۱۰۰	۲۵/۹	۷۳/۱
۶۶-۷۵	۷۹	۲۰/۵	۹۳/۵
۷۶-۸۵	۲۵	۶/۵	۱۰۰

میانگین = ۵۶/۱۸، انحراف معیار = ۱۳/۸۳ و واریانس = ۱۸۵/۷۴.

وضعیت تحصیلی: یافته‌ها نشان می‌دهد که میانگین میزان تحصیلات اعضا تعاونی‌ها به‌طور متوسط در حد دوم ابتدایی است. این در حالی است که حدود ۹۰ درصد از اعضا نیز بی‌سواد و کم‌سواد می‌باشند. این موضوع نشان می‌دهد تعاونی‌های مرتعداری از نظر برخورداری از نیروهای انسانی باسواد و تحصیل‌کرده، در وضع مناسبی نمی‌باشند (جدول ۲).

جدول ۲- توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب میزان تحصیلات.

میزان تحصیلات	تعداد پاسخ‌گویان	درصد	درصد تجمعی
بی‌سواد	۲۴۵	۶۳/۵	۶۳/۵
ابتدایی	۷۸	۲۰/۲	۸۳/۷
راهنمایی	۲۸	۷/۳	۹۰/۹
متوسطه	۲۶	۶/۷	۹۷/۷
بالتر از دیپلم	۹	۲/۳	۱۰۰

میانگین = ۱/۹، انحراف معیار = ۳/۳۹ و واریانس = ۱۱/۴۹.

سابقه دامداری: نتایج نشان می‌دهد سابقه دامداری تقریباً نیمی از اعضا زیر ۳۰ سال و نیمی دیگر بالاتر از ۳۰ سال است. همچنین، کم‌ترین و بیش‌ترین سابقه دامداری به‌ترتیب مربوط به ۳ و ۶۵ سال است. بیش‌ترین فراوانی سابقه دامداری مربوط به ۴۰-۳۱ سال و کم‌ترین آن مربوط به ۷۰-۶۱ سال است. این یافته‌ها نشان می‌دهد اعضا تعاونی‌های مرتعداری، سابقه خوبی در دامداری دارند (جدول ۳).

جدول ۳- توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب سابقه دامداری.

سابقه دامداری	تعداد پاسخ‌گویان	درصد	درصد تجمعی
≤ ۱۰	۳۰	۷/۸	۷/۸
۱۱-۲۰	۶۹	۱۷/۹	۲۵/۶
۲۱-۳۰	۱۰۸	۲۸	۵۳/۶
۳۱-۴۰	۱۱۶	۳۰/۱	۸۳/۷
۴۱-۵۰	۵۵	۱۴/۲	۹۷/۹
۵۱-۶۰	۷	۱/۸	۹۹/۷
≥ ۶۱	۱	۰/۳	۱۰۰

میانگین = ۳۰/۶۱، انحراف معیار = ۱۱/۱ و واریانس = ۱۴۳/۷۶.

سابقه عضویت در تعاونی‌ها: نتایج بیانگر این است که بیش از نیمی از اعضا تعاونی‌های مرتعداری (۶۵/۸ درصد) دارای سابقه عضویت کم‌تر از ۱۱ سال می‌باشند و تعداد محدودی (۱۲/۴ درصد) دارای سابقه ۱۷ سال به بالا می‌باشند (جدول ۴).

جدول ۴- توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب سابقه عضویت در تعاونی مرتعداری.

سابقه عضویت در تعاونی	تعداد پاسخ‌گویان	درصد	درصد تجمعی
≤ ۷	۶۱	۱۵/۸	۱۵/۸
۸-۱۰	۱۹۳	۵۰	۶۵/۸
۱۱-۱۳	۴۱	۱۰/۶	۷۶/۴
۱۴-۱۶	۴۳	۱۱/۱	۸۷/۶
≥ ۱۷	۴۸	۱۲/۴	۱۰۰

میانگین = ۱۰/۸۳، انحراف معیار = ۳/۷۰ و واریانس = ۱۳/۷۱.

عملکرد تعاونی‌های مرتعداری در حفظ و احیا مراتع: نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد که ۳۸/۱ درصد از اعضا تعاونی‌های مرتعداری (عادی و هیأت مدیره)، عملکرد تعاونی‌ها را در گروه با عملکرد متوسط جای داده‌اند. به بیان دیگر، نسبت قابل‌توجهی از اعضا مورد مطالعه بر این باورند که تعاونی‌های مرتعداری در زمینه عملیات حفظ و احیا مراتع به موفقیت متوسطی دست یافته‌اند. این در حالی است که ۳۰/۸ درصد از نمونه‌های مورد مطالعه، تعاونی‌های مرتعداری را در گروه عملکرد خوب، جای کرده‌اند. همچنین ۱۵/۳ درصد از آن‌ها عملکرد تعاونی‌ها را در حد عالی ارزیابی کرده‌اند. جدول ۵ توزیع فراوانی این متغیر را در بین اعضا عادی و هیأت مدیره نشان می‌دهد.

جدول ۵- توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب میزان موفقیت تعاونی‌های مرتعداری (اعضا عادی و هیأت مدیره).

وضعیت عملکرد تعاونی‌ها	تعداد پاسخ‌گویان	درصد	درصد تجمعی
ضعیف	۶۱	۱۵/۸	۱۵/۸
متوسط	۱۴۷	۳۸/۱	۵۳/۹
خوب	۱۱۹	۳۰/۸	۸۴/۷
عالی	۵۹	۱۵/۳	۱۰۰

میانگین = ۱۵/۴۰، انحراف معیار = ۵/۱۶ و واریانس = ۶۳/۲۶.

یافته‌های استنباطی: پس از استخراج پاسخ‌های داده شده توسط دو گروه اعضا عادی و اعضا هیأت مدیره به سؤالات مربوط به عملکرد تعاونی‌های مرتعداری در زمینه حفظ و احیا مراتع (۱۴ سوال)، امتیاز این متغیر با جمع عددی پاسخ‌های داده شده به این سؤالات محاسبه گردید. سپس میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات هر کدام از سؤالات و همچنین متغیر عملکرد تعاونی‌های مرتعداری، تعیین و بر این اساس، عملکرد تعاونی‌های مرتعداری در زمینه حفظ و احیا مراتع در مقایسه با سایر وظایف تعاونی‌ها مقایسه گردید (جدول ۶). همان‌طور که مشخص است، تعاونی‌های مرتعداری در زمینه حفظ و احیا مراتع نسبت به سایر وظایف، عملکرد بهتری داشته‌اند. در مقابل، عملکرد تعاونی‌های مرتعداری در زمینه فراهم کردن تسهیلات و اعتبارات بانکی، در رتبه آخر جای گرفته است. نظرات اعضا عادی و هیأت مدیره درباره عملکرد تعاونی‌های مرتعداری در زمینه حفظ و احیا مراتع، در جدول ۷ مقایسه شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد اعضا عادی، عملکرد تعاونی‌های مرتعداری در زمینه‌های اجرای طرح مرتعداری، کنترل زمان ورود و خروج دام و افزایش علوفه تولیدی در مرتع را نسبت به دیگر موارد برتر دانسته و آن‌ها را به ترتیب در رتبه‌های ۱ تا ۳ جای داده‌اند. اما عملکرد این تعاونی‌ها در زمینه ایجاد آبشخوار و انجام بوته‌کاری در مرتع، ضعیف ارزیابی شده است. عملکرد تعاونی‌ها به ترتیب در اجرای طرح مرتعداری، جلوگیری از تبدیل مراتع به دیم‌زارهای کم‌بازده، کنترل زمان ورود و خروج دام و کاهش دام‌مازاد بر ظرفیت در مرتع از نظر اعضا هیأت مدیره مناسب ارزیابی شده است و از این نظر، به ترتیب در اولویت ۱ تا ۳ جای گرفته‌اند. لازم به ذکر است اعضا عادی و هیأت مدیره درباره عملکرد تعاونی‌های مرتعداری در اجرای طرح مرتعداری، بهبود وضعیت مرتع، ایجاد کنتورفارو و کنترل زمان ورود و خروج دام در مرتع، نظر مشابهی داشته‌اند و این موارد را در رتبه‌های یکسان جای داده‌اند.

مجله حفاظت و بهره‌برداری از منابع طبیعی جلد (۱)، شماره (۱) ۱۳۹۱

جدول ۶- اولویت‌بندی عملکرد تعاونی‌های مرتعداری در زمینه‌های مختلف.

دیدگاه اعضا عادی و هیأت مدیره				عملکرد تعاونی
رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	
۱	۰/۳۴	۵/۱۶	۱۵/۴۰	عملیات حفظ و احیا مراتع
۶	۰/۶۹	۱/۴۵	۲/۱۰	بهبود سطح معیشت و درآمد
۴	۰/۶۴	۱/۶۰	۲/۴۹	ایجاد اشتغال و جلوگیری از مهاجرت
۳	۰/۵۹	۱/۵۳	۲/۵۹	ارایه خدمات آموزشی و ترویجی
۷	۰/۷۰	۰/۹۱	۱/۳۰	بیمه مراتع
۸	۰/۷۹	۰/۹۶	۱/۲۱	تهیه و تولید بذور مرتعی
۵	۰/۶۸	۰/۹۲	۱/۳۶	تأمین و توزیع علوفه دستی
۹	۰/۸۴	۰/۹۷	۱/۱۵	فراهم کردن تسهیلات و اعتبارات بانکی
۲	۰/۵۳	۱/۲۵	۲/۳۶	مشارکت دادن بهره‌برداران در فعالیت‌های تعاونی

جدول ۷- مقایسه نظرات و تفاوت دیدگاه‌های اعضا عادی و هیأت مدیره در مورد عملکرد تعاونی‌های مرتعداری در حفظ و احیا مراتع.

دیدگاه اعضا هیأت مدیره			دیدگاه اعضا عادی			عملکرد تعاونی در:	
رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار		
۱	۰/۲۵	۰/۸۲	۳/۲۴	۱	۰/۴۴	۲/۱۱	اجرای طرح مرتعداری
۵	۰/۳۸	۰/۸۵	۲/۲۳	۳	۰/۵۶	۱/۵۱	افزایش علوفه تولیدی در مرتع
۴	۰/۳۳	۰/۸۹	۲/۶۸	۴	۰/۵۷	۱/۶۹	بهبود وضعیت مرتع
۲	۰/۲۸	۰/۹۶	۳/۴۴	۶	۰/۶۴	۲/۰۶	جلوگیری از تبدیل مرتع به دیم‌زارهای کم‌بازده
۷	۰/۴۹	۰/۶۹	۱/۴۲	۱۰	۰/۸۱	۱/۰۷	تأمین و توسعه منابع آب شرب دام
۸	۰/۵۹	۰/۸۰	۱/۳۵	۱۱	۰/۸۳	۱/۰۳	ایجاد آبشخوار در مرتع
۶	۰/۴۲	۱/۱۹	۲/۸۳	۷	۰/۷۵	۱/۳۹	ایجاد و نگهداری قرق
۱۲	۰/۷۹	۰/۹۶	۱/۲۲	۹	۰/۸۰	۱/۰۶	اجرای بذریاشی
۱۱	۰/۷۲	۱/۲۵	۱/۷۴	۵	۰/۶۰	۱/۸۵	انجام بذریکاری
۹	۰/۶۸	۰/۹۴	۱/۳۸	۱۱	۰/۸۳	۱/۰۳	انجام بوته‌کاری
۱۰	۰/۷۰	۱/۱۲	۱/۶۰	۱۰	۰/۸۱	۱/۰۷	ایجاد کنتور فارو
۱۳	۰/۸۸	۱/۱۲	۱/۲۸	۸	۰/۷۶	۱/۱۴	ایجاد پی‌تینگ
۳	۰/۳۲	۱/۰۴	۳/۲۳	۵	۰/۶۰	۲/۰۶	کاهش دام‌مازاد بر ظرفیت در مرتع
۲	۰/۲۸	۰/۹۲	۳/۲۶	۲	۰/۵۴	۲/۱۳	کنترل زمان ورود و خروج دام در مرتع

برای مقایسه موفقیت تعاونی‌های مرتعداری از دید دو گروه از نمونه‌های مورد مطالعه، یعنی اعضا عادی و اعضا هیأت مدیره، از آزمون تی‌استیودنت (t-test) استفاده گردید. نتایج نشان می‌دهد از نظر اعضا هیأت مدیره، تعاونی‌های مرتعداری دارای عملکرد بهتری هستند (جدول ۸).

جدول ۸- مقایسه دیدگاه اعضا عادی و اعضا هیأت مدیره از نظر عملکرد تعاونی‌های مرتعداری.

متغیر گروه‌بندی	سطح	متغیر مقایسه‌ای	میانگین	انحراف معیار	مقدار آماره (t)	سطح معنی‌داری (Sig.)
نوع عضویت	عادی	عملکرد تعاونی‌های مرتعداری	۱۵/۸۵	۴/۶۸	۳/۴۸۶	۰/۰۰۱
	هیأت مدیره	مرتعداری	۱۳/۶۰	۶/۴۵		

بحث و نتیجه‌گیری

نظام تعاونی یکی از گزینه‌های مطرح در تحقق مشارکت مردمی و مدیریت جوامع محلی بر منابع طبیعی است. با بسط و گسترش تعاونی‌های مرتعداری این امید می‌تواند تقویت شود که ضمن اجرای طرح‌های مرتعداری، کاستی‌های مدیریت دولتی بر مراتع کاهش یابد و با بهبود نظام بهره‌برداری، حفاظت بهتری از مراتع به‌عمل آید. در این راستا، آرایه شواهد معتبر درباره عملکرد این گونه تعاونی‌ها می‌تواند به گسترش آن‌ها کمک نماید. این پژوهش با در نظر گرفتن این مهم به دنبال پاسخ این سوال بود که تعاونی‌های مرتعداری تا چه اندازه موفق بوده‌اند و عملکرد آن‌ها در حفظ و احیا مراتع در چه حدی قابل ارزیابی است. بررسی ویژگی‌های فردی اعضا تعاونی‌های مرتعداری نشان داد که غالب اعضا تعاونی‌های مرتعداری مسن هستند. همچنین، بیش‌تر اعضا تعاونی‌ها را مردان تشکیل می‌دهند که خود بیانگر تمایل بیش‌تر مردان برای مشارکت در فعالیت‌های تعاونی‌های مرتعداری نسبت به زنان است. از طرف دیگر، وضعیت سواد در بین اعضا تعاونی‌های مرتعداری مناسب نیست، به طوری که حدود ۹۰ درصد اعضا عادی بی‌سواد و یا دارای سواد خیلی کم هستند و در عین حال، متوسط سطح تحصیلات اعضا عادی کم‌تر از اعضا هیأت مدیره است. این امر می‌تواند موجب اختلال در درک و برداشت اعضا نسبت به اهداف و فعالیت‌های تعاونی‌های مرتعداری گردد که در نهایت بر عملکرد تعاونی‌ها تأثیرگذار می‌باشد. در عین حال، بالا بودن سابقه دامداری اعضا تعاونی که نشان از تجربه بالای اعضا در این کار دارد، می‌تواند به‌عنوان یک زمینه مناسب برای در نظر گرفتن دیدگاه‌ها و نقطه‌نظرهای آنان در مدیریت مراتع و اجرای طرح‌های مرتعداری مدنظر قرار گیرد.

یافته‌های پژوهش بیانگر این است که از دید افراد مورد مطالعه، عملکرد تعاونی‌های مرتعداری در حفظ و احیا مراتع در حد متوسط قابل ارزیابی است. در عین حال اعضا عادی نسبت به اعضا هیأت مدیره، عملکرد تعاونی‌های مرتعداری در افزایش تولید علوفه در مراتع را بیش‌تر ارزیابی کرده‌اند، در حالی که اعضا هیأت مدیره نسبت به اعضا عادی، عملکرد تعاونی‌های مرتعداری در جلوگیری از تبدیل مراتع به دیم‌زارهای کم‌بازده و کاهش دام‌مازاد بر ظرفیت مرتع را بیش‌تر ارزیابی کرده‌اند. همچنین، از دید اعضا عادی و هیأت مدیره، تعاونی‌های مرتعداری در اجرای طرح مرتعداری و کنترل زمان ورود و خروج دام در مرتع، موفق‌تر بوده‌اند. در عین حال، بین نظرات اعضا عادی و هیأت مدیره درباره عملکرد تعاونی‌های مرتعداری تفاوت وجود دارد، به طوری که از دید اعضا هیأت مدیره، تعاونی‌های مرتعداری در زمینه حفظ و احیا مراتع موفق‌تر عمل کرده‌اند. در مجموع، تعاونی‌های مرتعداری در زمینه حفظ و احیا مراتع نسبت به سایر وظایف، عملکرد بهتری داشته‌اند.

رهیافت‌های ترویجی پیشنهادی: براساس نتایج این پژوهش موارد زیر به عنوان رهیافت‌های ترویجی به منظور بهبود عملکرد تعاونی‌های مرتعداری در حفظ و احیا مراتع پیشنهاد می‌گردد:

- تشویق جوانان و زنان به عضویت در تعاونی‌های مرتعداری.
- تشویق اعضا بی‌سواد و کم‌سواد تعاونی‌های مرتعداری به شرکت در برنامه‌های سوادآموزی.
- فراهم آوردن زمینه فعالیت بیش‌تر تعاونی‌های مرتعداری در تأمین تسهیلات اعتباری و بانکی برای اعضا این گونه تعاونی‌ها.
- کمک به فعالیت بیش‌تر تعاونی‌های مرتعداری برای در نظر گرفتن تمهیداتی به منظور تأمین آب‌انبار و آبشخور مناسب برای شرب دام در مراتع.
- گسترش فعالیت‌های جانبی تعاونی‌های مرتعداری (مانند پرورش ماهی، پرورش زنبورعسل، بازاریابی محصولات لبنی) به منظور ایجاد زمینه اشتغال بهره‌برداران مراتع و کاهش اتکای آنان به مرتع.

منابع

1. Amini, A.M., and Ramezani, M. 2006. The assessment and identification factors affect the success of agricultural poultry cooperatives in Golestan and Mazanderan Provinces, J. Agric. Sci. Natur. Resour. 13: 2. 121-135.
2. Amirnejad, H., and Rafiee, H. 2010. A study on the effect of socio-economic factors on user, s participation in range management projects. Rangeland, 3: 4. 710-722.

3. Heydarpour Tutkale, Z., Shabanali Fami, H., Asadi, A., and Malek Mohammadi, I. 2008. A study on the role of membership in forestry cooperatives in the revitalization of forestry resources in the western part of Mazandaran province, *J. Agric. Sci. Natur. Resour.* 15: 1. 21-38.
4. Ilskog, E., Kjellstr, B.O., Gullberg, O.M., Katyegac, M., and Chambalad, W. 2005. Electrification co-operatives bring new light to rural Tanzania, *Energy Policy*, 33: 10. 1299-1307.
5. Jalali, M., and Karami, E. 2006. Determinations of rangers participation in rangeland cooperatives in Kurdistan Province, Pajouhesh and Sazandegi (*Agronomy and Horticulture*), 19: 1. 35-45.
6. Latifian, A. 2005. A survey on the condition of agricultural cooperatives state in organizing human resource disperse at Khorasan Province, *J. Faculty of Human. and Soc. Sci.* 5: 17. 118-142.
7. Rouhi, F., Irannejad, H., Heydari, G.A., and Ghorbani, J. 2010. The role of social factors on ranchers participation in range management plans (Case study: rangeland of Ghaemshahr), *Rangeland*, 4: 3. 474-483.
8. Sadighi, H., and Darvishinia, A.A. 2002. An assessment of the success of rural production cooperatives in Mazandaran Province. *Iran. J. Agric. Sci.* 33: 2. 313-323.
9. Sadighi, H., and Mohammadzadeh, G. 2002. Extension professional staff's attitude toward participatory approach of extension activities and rural development. *J. Inter. Agric. and Ext. Edu.* 9: 2. 7-14.
10. Safari, H., Arianfar, Kh., and Ebrahimi, A. 2010. Factors affecting the success of elite consumer cooperative companies, *Taavon*, 20: 212. 33-51.
11. Taghavi, N. 2003. Factors affecting the success of agricultural production cooperatives in East Azarbaijan, *Taavon*, 143: 39-46.
12. Zare Yekta, M.J. 2007. Assessing the role of natural resources cooperatives in protection and restoring of Golestan Province pastures, M.Sc. Thesis of extension and education of natural resources, Islamic Azad University Unit of Tehran Research Science, 229p.

Gorgan University of Agricultural
Sciences and Natural Resources

J. of Conservation and Utilization of Natural Resources, Vol. 1 (1), 2012
<http://ejang.gau.ac.ir>

Cooperation in range management: investigating range cooperatives in renewing and conservation of Golestan province's rangelands

M.R. Shahraki¹, H. Barani² and A. Abedi-Sarvestani³

¹M.Sc. Graduated, Dept. of Rangeland, Gorgan University of Agricultural Science and Natural Resources, ²Assistant Prof., Dept. of Rangeland, Gorgan University of Agricultural Science and Natural Resources, ³Assistant Prof., Dept. of Agricultural Extension and Education, Gorgan University of Agricultural Science and Natural Resources

Received: 2011/10/05; Accepted: 2012/08/26

Abstract

Cooperation system is one of the most modern production systems in agriculture and natural resources sectors. Recent threats and challenges in natural resources management are main reasons for considering integration of cooperation in natural resources management. Furthermore, due to the vast area of rangelands the active participation of local people is necessary in conservation and renovation of rangelands. Experiences indicated that cooperation system as a popular system could help country rangeland trustees to conserve and renovate ranges. This study examined the performance of range management cooperatives in conservation and renovation of Golestan province's ranges. Survey research was used via filling 386 questionnaires from some ordinary or Board of Directors members in 28 cooperatives. Results showed that performance of cooperatives can be evaluated as medium quality. Results also showed that respondents evaluated performance of range management cooperatives in conservation and renovation of rangelands better and more proper than its other activities such as employment, water and forage supply for livestock. Altogether members of board of director scored the performance of cooperatives more than ordinary members. Based on the findings of this research more activities of range management cooperatives is suggested to provide its members with banking facilities, supplying proper water and trough for livestock in rangelands and precipitation storage activities.

Keywords: Performance, Range management cooperatives, Conserving and renovating, Golestan Province

* Corresponding Author; Email: m.rshahraki@yahoo.com